

Bertram Samonig: *Studien zur Pfahlbauauforschung in Österreich. Materialien II - Die Pfahlbaustation des Keutschacher Sees.* Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften Band 51. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2003.

V 51. zvezku Poročil Prazgodovinske komisije dunajske akademije znanosti Bertram Samonig s sodelavci predstavlja tudi za slovensko predkovinsko in zgodnje kovinsko arheologijo izredno pomembne raziskave in najdbe s Hodiškega jezera (Keutschacher See).

Precej obsežna monografija je razdeljena na 18 poglavij in dodatek o kostnih najdbah sesalcev, ki ga je napisal Erich Pucher.

V uvodu izvem, da je bila koliščarska naselbina na Hodiškem jezeru odkrita dobro desetletje pred odkritjem podobnih naselbinskih struktur na Ljubljanskem barju. V 20. stoletju so naselbino na podlagi maloštevilnih najdb uvrstili v lokalno mlajšeneolitsko obdobje oz. v lasinjsko kulturo po Stojanu Dimitrijeviću (npr. S. Dimitrijević, Lasinjska kultura. - V: *Praist. jug. zem.* 3, 1979, 137-181, prim. z J. Korošec, Eine neue Kulturgruppe des späten Neolithikums in Nordwestjugoslawien, *Acta Arch. Acad. Sc. Hung.* 9, 1958, 83-93). Rezultati dendrokronoloških raziskav in radiokarbonskega datiranja kažejo, da je bilo območje poseljeno med okoli 4100 in okoli 3700 pr. Kr.

Uvodnemu poglavju sledi kratek geološki oris območja in nato poglavje o najdišču ter zgodovini arheoloških raziskav, ki se začne v poznem poletju leta 1864, ko Ferdinand von Hochstetter in zdravnik Alois Huša v okviru arheološke topografije po jezerih Koroške in Kranjske odkrijeta sledove koliščarske poselitve (prim. A. Velušček, *Metodologija naselbinskih raziskovanj na barjanskih tleh*, 1. del, Magistrska naloga, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1997, 9; J. Dular, *Halštatske nekropole Dolenjske*, Opera Instituti archaeologici Sloveniae 6, 2003, 20). Klasičnih arheoloških izkopavanj najdišče ni doživelo, so pa v novejšem času tudi za sorodne raziskave na Ljubljanskem barju zelo pomembne dendrokronološke raziskave, ki jih od leta 1993 vodi Otto Cichočki - avtor poglavja o dendrokronoloških raziskavah.

Zelo pomembno, čeprav kratko, je poglavje o terminologiji, kjer avtor, po mojem mnenju, premalo kritično ovrednoti kronologijo. Vanjo povsem nekritično vključi tudi kronološke sheme za koliščarsko dobo na Ljubljanskem barju ter preveč izpostavi pomen stratigrafije v Moverni vasi, ki zaradi lege raziskovanega območja v kraški depresiji in neobjavljenih rezultatov izkopavanj to zagotovo ne zasluži (str. 38-41, kronološka tabela 2). S tega gledišča je veliko pomembnejše najdišče Gradec pri Mirni (glej J. Dular et al., Utrjena prazgodovinska naselja v Mirenski in Temeniški dolini, *Arh. vest.* 41, 1991, 65-198). Podobno velja tudi za krono-tipološko shemo skupine Škocijan-Lasinja (Kanzianiberg-Lasinja-Gruppe), ki jo avtor skoraj dosledno povzame po Elisabethi Ruttikay (prim. E. Ruttikay, Zur Chronologie der Kanzianiberg-Lasinja-Gruppe, *Arch. Österr.* 7/2, 1996, 43-48). Pohvaliti pa je potrebno dejstvo, da se je avtor posvetil tehnologiji izdelave keramike in glinenim masam (str. 42-48). Zelo pregledno je narejena tudi tipologija keramičnega posodja, ki jo spremlja kronološka razvrstitev (str. 49-76).

Za Hočevarico (A. Velušček (ur.), *Hočevarica - eneolitsko kolišče na Ljubljanskem barju*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 8, 2004), raziskave na Ljubljanskem barju ter osrednjo Slovenijo v širšem pomenu, je pomembno poglavje, v katerem so predstavljene livarske posode z ostanki bakra. RFA-analiza kaže na baker z arzenom. V poglavju o kamnitim orodju je narejena tudi analiza sledov uporabe, ki jo je opravila Monika Derndarsky (str. 82-87). Pred zaključkom pa so omenjene tudi sporadične najdbe iz mlajših arheoloških obdobj, ki so bile prav tako najdene na Hodiškem jezeru.

V zaključku avtor predstavi krono-tipološke tabele z gradivom - vsako stopnjo skupine Škocijan-Lasinja (I, IIa-IIc) posebej. Inventar stopenj I-IIb je podoben inventarju druge naselbinske faze na Gradcu pri Mirni (prim. Dular et al. 1991, t. 25: 10-14), zdi pa se, da je manj podobnosti z Resnikovim prekopom, kot so to npr. izpostavljali starejši avtorji (prim. npr. s Korošec 1958; Dimitrijević 1979). Resnikov prekop je glede na radiokarbonske datacije verjetno starejši (Dimitrijević 1979, 179; za datacije z nekaterih najdišč istega kulturnega horizonta, kot je Resnikov prekop, prim. z M. Guštin, Il campo militare romano a Čatež presso Brežice (Slovenia), *Quaderni frulani di archaeologia* 12, 2002, 69-75; M. Guštin in L. Bekić, Autocesta Ljubljana - Zagreb, iskustvo na dionici kod Brežica, *Obavljest HAD* 34/3, 2002, 60-66). Za najdbe stopnje IIc, ki jo avtor označi za "hodiški facies" skupine Škocijan-Lasinja, so analogije v horizontu keramike z brazdastim vrezom (prim. Velušček (ur.) 2004). To poudari tudi avtor, podobno kot pred njim že E. Ruttikay (1996). Primerjave so v madžarski keramiki z brazdastim vrezom in v najdbah iz najvišjih kulturnih plasti v Moverni vasi (str. 40). In kar je zanimivo, ni pa presenetljivo, da se, podobno kot v osrednji Sloveniji, tudi na Koroškem v obdobje "hodiškega facies" datira prvi razcvet lokalne metalurgije bakra. V tem sklopu je potrebno razumeti tudi ogrične obročke s Hočevarice, ki so narejeni iz kamnine, ki morda izvira prav s Koroške, z območja, kjer leži Hodiško jezero (glej D. Skaberne in A. Mladenovič, Opredelitev materiala ogričnega obročka s Hočevarice, v: A. Velušček (ur.), *Hočevarica - eneolitsko kolišče na Ljubljanskem barju*, Opera Instituti archaeologici Sloveniae 8, 2004, 65-68). Monografija se nato zaključuje z obsežnim katalogom arheoloških najdb z risbami (str. 105-262) ter z že omenjenim dodatkom o najdbah kosti sesalcev, med katerimi je tudi odlomek človeške lobanje.

Na koncu lahko zapišem, da je monografija o koliščarski naselbini na Hodiškem jezeru izredno zanimivo, pregledno, predvsem pa zelo potrebno delo, ki bo zagotovo veliko prispevalo k boljšemu poznavanju eneolitske dobe na območju jugovzhodnih Alp.

Anton VELUŠČEK

Valentin Dergačev: *Die äneolithischen und bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien.* Prähistorische Bronzefunde 20/9. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2002. X + 251 strani in 134 tabel. ISBN 3-515-07665-4.

V 9. zvezku 20. oddelka serije PBF avtor V. Dergačev predstavi več kot 3000 neolitskih, eneolitskih in bronzastodobnih - vključno do prehoda v železno dobo - kovinskih najdb iz Moldavije, ki so bile odkrite do leta 1993. Po izvoru so najdbe: naselbinske, grobiščne, depojske in posamezne oz. slučajne.

(str. 1-2) Bivša sovjetska republika Moldavija leži na območju med srednjim ter spodnjim tokom Pruta in Dnjestra. Na severu, vzhodu in jugu meji na Ukrajino, na zahodu deli mejo z Romunijo. Meri 33.700 km².

(str. 2-6) Neolitsko obdobje (6.-5. tisočletje bc¹) označuje kriška in bug-dnjestrška kultura ter kultura linearnotrakaste keramike. Za moldavski eneolitik (4. do začetka 2. polovice 3. tisočletja bc) so značilne tripol'ska, gumelnitko-bolgradska in suvorovska kultura. V bronzasti dobi (zadnja četrtina 3. tisočletja bc do začetka 1. tisočletja pr. Kr.) sta prisotni t. i. kulturi grobnih gomil (kultura grobnih jam in kultura katkombnih grobov), edinejška kultura planih grobišč, kultura svitkaste keramike (Wulstkeramikultur), nouaska, saba-tinovkaska in komarovska kultura. Prehod v železno dobo (12. do 9. stoletje pr. Kr.) označujeta chişinăusko-corlătenska in belozerska kultura.

¹ Absolutne datacije za obdobje od neolitika do bronzaste dobe temeljijo na nekalibriranih radiokarbonskih datumih (op. 3 na str. 2).

(str. 10-52) Najzgodnejše kovinske najdbe (bakrene jagode) so maloštevilne in se pojavljajo na najdiščih srednjeneolitskega horizonta criške kulture. V eneolitiku se število kovinskih najdb znatno poveča. Pogoste so predvsem v zgodnjeneolitskih depojih (Čărbuna) in naselbinah (npr. Bardar, Boroseni) tripol'ske kulture, zelo redke pa v gumeľniŕko-bolgradski kulturi, grobovih suvorovske kulture, pa tudi v srednjeneolitskem obdobju tripol'ske kulture. V nasprotju s prejšnjimi stopnjami se v poznem obdobju tripol'ske kulture število najdišč s kovinskimi najdbami poveča, število najdb pa ostaja približno isto. Zastopane so tako slučajne in naselbinske kovinske najdbe kot najdbe iz grobov stepske, t. i. usatovske variante, tripol'ske kulture.

Podobno kot v eneolitiku je tudi v zgodnji in srednji bronasti dobi malo kovinskih najdb. Za lokalno zgodnjo bronasto dobo so značilni manjši nakitni predmeti iz grobov v gomilah, ki so lahko iz srebra, brona ali bakra. V srednji bronasti dobi je slika podobna, kovinskih najdb je malo. So iz brona. V glavnem izvirajo iz grobov v gomilah.

Za pozno bronasto dobo je značilno znatno povečanje števila bronastih najdb (približno 350 predmetov) in pestrost v oblikah. V zgodnejšem odseku (okvirno 2. polovica 14. do 12. stoletje pr. Kr.) se pojavijo srpi, dobro so zastopane tudi tulaste sekire, kratki meči, igle različnih oblik, zapestnice, brona sta vedra, kalupi itd. Nekoliko manj najdb pa je v mlajšem chiŕinãusko-belozerskem horizontu, ki označuje prehod v ŕezelno dobo. Izstopajo sulične osti, polnoročajni dolgi meči - primerk iz depoja Valea Rusului (t. 48: 6) ima ročaj z antenskim zaključkom -, tulaste sekire in tudi ŕe ločne fibule. V tem času se pojavijo najzgodnejši predmeti iz ŕezela (fibule, noŕi).

(str. 53-186) V poglavju z zgovornim naslovom *Izvedenje/Auswertung* se avtor posveti funkcionalnim kategorijam in tipom kovinskih predmetov, njihovi razprostranjenosti, časovni umestitvi in izvoru. Kovinske najdbe vrednoti po kronološkem ključu. Med eneolitskimi najdbami so najprej predstavljeni veĕji kovinski predmeti: sekire različnih tipov (npr. na Balkanu dobro zastopan tip Pločnik; kriŕne sekire, ki izvirajo iz Karpatske kotline, nekatere med njimi pa tudi s Kavkaza; ploščate sekire), dleta, bodala, noŕi itd. Sledijo manjša orodja, nakit, kultni predmeti ter najdbe, ki dokazujejo metalurško dejavnost (livarske posode, keramične ŕobe).

V razdelku o bronastodobnih najdbah (str. 98-186) je govor o bronastih ploščatih, kladivastih, tulastih in plavutastih sekirah, srpih, ŕagah/Sãgen, noŕih, bodalih, meĕih, sulicah, kopjih in puŕiĕniĕnih osteh, nakitu in kovinskem posodju.

Knjiga se zakljuĕi s katalogom primerljivih in v besedilu omenjenih kovinskih najdb. Avtor objavlja tudi rezultate analize kovine, izĕrpen register najdiŕĕh in slikovno gradivo s kartami razprostranjenosti posameznih tipov kovinskih najdb.

Naj ob zaključku poudarim, da je pomembnost 9. zvezka 20. oddelka serije PBF predvsem v tem, da so kovinske najdbe zbrane na enem mestu in so slikovno dobro predstavljene. Pregledna in izĕrpnna pa je tudi interpretacija. Skratka gre za delo, ki nam na kvaliteten naĕin odstira pogled v prazgodovino Moldavije.

Anton VELUŕĕEK

Dunja Glogoviĕ: *Fibeln im kroatischen Kũstengebiet (Istrien, Dalmatien)*. Prãhistorische Bronzefunde 14/13. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2003. ISBN 3-515-07906-8. 90 strani, 71 tabel.

V obravnavanem zvezku so predstavljene fibule, najdene v hrvaŕkem primorju - v hrvaŕkem delu Istre, Kvarnerju in Dalmaciji z otoki. Zbiranje gradiva (med 1990 in 1995 oteŕeno zaradi vojnih razmer) in pisanje rokopisa je bilo zakljuĕeno leta 1996. Zbranih in predstavljenih je pribliŕno

570 fibul iz bronaste in ŕezelne dobe do vkljuĕno 6. stoletja pr. n. ŕt.

Obravnavano podroĕje je na severu in severovzhodu zamejeno z današnjimi politiĕnimi mejami s Slovenijo, Bosno in Hercegovino ter Črno goro, le na podroĕju Kvarnerja z Velebitom kot naravno pregrado. V tem okviru se jasno razloĕijo tri kulturna obmoĕja: Istra, Liburnija (med Raŕo in Krko) in juŕna Dalmacija, pri ĕemer je zaradi navedenih zamejitev najbolj popolna slika v Liburniji.

V Liburniji so najstarejŕe fibule z violinskim lokom, ki se v srednji Dalmaciji pojavijo kot posledica kulturnih stikov z notranjostjo Balkana in z drugo stranjo Jadrana. Gre za posamiĕne primerke različnih tipov 13.-12. stoletja, kasnejŕi pa sta dve fibuli verjetno lokalnega porekla. Prvo veliko skupino fibul predstavljajo loĕne fibule z dvema vozloma na loku liburnijskega tipa, ki se veŕe na sorodne apeninske. V 10. stoletje sodijo nekatere starejŕe oblike eno- oz. dvodelnih kaĕastih fibul.

Prevladujoĕa oblika 9. stoletja so enozankaste loĕne fibule različnih tipov, ki se delno razvijejo iz fibul z dvema vozloma. V 8. in 7. stoletju se uveljavita najznaĕilnejŕi obliki liburnijskih fibul: na ploĕevinast trak pritrjene oĕalarke (predvsem tip z malo osmico) in fibule z jantarno oblogo. V isti ĕas sodijo tudi dvodelne kaĕaste fibule tipa Osor, ki so najboljŕi primer zlitja italŕske oblike in lokalnega okusa in so tipiĕen izdelek liburnijske kulture. V Liburniji so najmlajŕe ŕe upoŕtevane fibule, zastopane v veĕjem številu, dvo- in trortaste fibule, protocertoŕke in sanguisuga fibule z dolgo nogo (razliĕica B), medtem ko se različne mlajŕe kaĕaste fibule pojavljajo samo v Ninu.

V Istri so najstarejŕe fibule z listnatim lokom datirane v pozno 8. stoletje. Kasneje prevladujejo ĕolniĕaste fibule, fibule s trakastim lokom, ŕivalske fibule in različne mlajŕe oblike kaĕastih fibul (predvsem z zanko, s sedlastim lokom in s krilci). Na sploŕno so fibule v Istri primerljive s fibulami sosednjih kultur jugovzhodno alpskega prostora.

Za juŕno Dalmacijo so v 10. in 9. stoletju znaĕilne loĕne fibule z dvema vozloma na loku tipa Golinjvo, v 6. in 5. stoletju pa fibule s pravokotno nogo. Obe obliki sta balkanskega izvora in dokumentirata moĕne stike z notranjostjo. Enako velja za dva fragmenta dvozankastih fibul z nogo v obliki beotskega ŕĕita. Vse druge oblike (npr. loĕne fibule, oĕalarke) se pojavljajo v preĕej manjšem številu in predstavljajo vpliv liburnijske kulture.

Uvodno poglavje je v primerjavi z nekaterimi predhodnimi zvezki serije preĕej skromnejŕe in je v bistvu strnjen komentar pojavljanja fibul v hrvaŕkem primorju. Predvsem tuji bralci bodo pogreŕali predstavitev kulturnega razvoja in kronologije na obravnavanem podroĕju. Nekoliko jim bo lahko v pomoĕ uporabna kronoloŕko-tipoloŕka preglednica na koncu dela, veĕ podatkov pa bodo naŕli v samem katalogu, v komentarjih k posameznim tipom fibul.

Naĕeloma so upoŕtevane fibule do vkljuĕno 6. stoletja pr. n. ŕt. Ta ĕas je prekoraĕen le pri starejŕih tipih, ki segajo ŕe v 5. stoletje (trakaste fibule in fibule s kvadratno nogo), ne pa pri kasnejŕih tipih fibul, ki se oblikovno veŕejo na obravnavane starejŕe oblike (npr. tip Baŕka). Razumljivo je, da bo pri tako kontinuiranem razvoju, kot mu lahko sledimo v Istri in Dalmaciji, vsaka časovna meja umetna. Na ŕalost so zaradi takŕne zamejitve iz obravnave izpadle med drugim tudi certoŕke fibule in fibule s ptiĕjo ali ŕivalsko glavico na koncu noge, ne glede na to, da so bile nekatere najdene skupaj z obravnavanimi tipi in da ne gre za pretirano ŕtevilĕne tipe. Morda bi bila boljŕa reŕitev oblikovni in ne kronoloŕki kriterij, torej predstavitev vseh "halŕtatskih" oblik, ne glede na ĕas njihovega pojavljanja.

Poimenovanje tipov je veĕinoma uveljavljeno, ne pa vedno. Odveĕen se zdi izraz "fibula s paliĕastim lokom in dvema stransko gumboma" (*Fibel mit stabfõrmigem Bũgel und zwei Seitenknõpfen*) za alpsko dvortasto fibulo. Zaradi njihove ŕtevilĕnosti je avtorica poskuŕala razdeliti fibule z jantarno oblogo,